

ВИТАЛИЈ ГРИГОРЈЕВИЧ КОСТОМАРОВ – СЛУЖЕЊЕ НАУЦИ И ПЕДАГОШКОМ ПОЗИВУ (поводом годишњице смрти)

Овај рад је посвећен Виталију Григорјевичу Костомарову поводом годишњице његове смрти. Костомаров је био истакнути руски научник светског угледа у различитим областима филологије, лингвокултурологије, лингводидактике, стилистике, културе говора и савремене русистике. У раду се даје кратак преглед научне и педагошке делатности Костомарова, његових најзначајнијих монографија и њихових главних карактеристика.

Кључне речи: Виталиј Григорјевич Костомаров, филологија, стилистика, језик и култура, лингвокултурологија, лингводидактика.

This paper is dedicated to Vitaliy Grigor'evich Kostomarov on the occasion of the anniversary of his death. Kostomarov was a prominent Russian scientist of world renown in various fields of philology, linguocultural studies, linguodidactics, stylistics, speech culture and contemporary Russian studies. The paper gives a brief overview of Kostomarov's scholarly and pedagogical activities, his most important monographs and their main characteristics.

Keywords: Vitaliy Grigorievich Kostomarov, philology, stylistics, language and culture, linguocultural studies, linguodidactics.

Протекло је годину дана од када је преминуо (26. марта 2020) Виталиј Григорјевич Костомаров, познати руски научник светског угледа – филолог, професор универзитета, академик и члан председништва Руске академије образовања (РАО), оснивач, ректор и председник Државног института руског језика „А. С. Пушкин” у Москви, члан Руске академије природних наука. Родио се 3. јануара 1930. у Москви, где је 1952. године завршио филолошки факултет на Московском државном универзитету (МГУ). Поред тога, завршио је и англистику на Московском државном педагошком институту за стране језике „Морис Торез” 1953. године. Године 1955. стекао је диплому кандидата филолошких наука („Творба речи руских глагола са инфинитивом на *-ить*”). Докторску дисертацију „Неке особине језика штампе као средства масовне комуникације: на материјалу савремених руских новина” одбранио је на лингвистику АН СССР-а 1969. Костомаров је био један од ученика и следбеника истакнутог руског филолога и лингвисте, академика Виктора В. Виноградова, чијој лингвистичкој школи је припадао. За професора је изабран 1971, за дописног члана Академије педагошких наука СССР-а изабран је 1974, а за редовног 1985. Био је и члан Одељења за образовање и културу Руске академије образовања од 1993. Професор Костомаров ће остати упамћен у свету русистике по својим многобројним научним открићима и по сјајним организационим способностима и иницијативама, међу којима је највећа – формирање Института руског језика

„А. С. Пушкин” (1973). Претеча овог института био је Научно-методички центар руског језика на Московском државном универзитету (1965–1974), за чије је формирање иницијативу такође поднео Костомаров. Био је први директор и ректор Института „А. С. Пушкин”. Током времена Институт је постао главни научни и методички центар наставе руског језика као страног. Од његовог оснивања стотине хиљада странаца долазило је, и данас долази, на студије или стручно усавршавање наставника руског језика. Костомаров је 2001. године изабран за почасног председника Института „А. С. Пушкин”. Такође, он је један од оснивача Међународне асоцијације наставника руског језика и књижевности (МАПРЈАЛ), на чијем је челу био дужи временски период – од 1990. до 2003. Организатор је више конгреса МАПРЈАЛ-а, затим Центра за тестирање страних држављана на руском језику на Московском државном универзитету (1997).

Под његовим менторством одбрањено је више десетина (око 60) докторских и кандидатских дисертација.

На почетку своје наставничке каријере Костомаров је једно време предавао руски језик на Високој партијској школи при ЦК КПСС-а. Касније је постављен за руководиоца Сектора за културу говора на Институту руског језика Руске академије наука, руководио је Научно-методичким центром руског језика при Московском државном универзитету. Био је члан Надзорно-потпорног савета Међурегионалног јавног фонда „Центар развита међуличних комуникација”. У периоду 1990–1992. године председник је Академије педагошких наука СССР-а.

Професор Костомаров пружио је допринос описивању руског језика као страног за потребе наставе у школама и на универзитетима. У знатној мери њему припадају и заслуге у разради општепризнатих дисциплина лингводидактике – комуникативности и комуникационог понашања, лингвокултурологије, методике наставе и школске лексикографије. Ти проблеми у великој мери су разрађени у књигама (у коауторству): *Језик и култура* (1973, 1976, 1983, 1990), *Лингвокултуролошка теорија речи* (1980), *Методички приручник за наставнике руског језика као страног* (1976, 1978, 1984, 1988), *Методика наставе руског језика као страног* (1990), *Речник граматичких тешкоћа руског језика* (1986, 1993, 1998). Костомаров је аутор, коаутор и уредник више школских књига и уџбеника, међу којима је добро познати уџбенички комплет *Руски језик за све* (доживео 17 издања; награђен Државном наградом СССР-а, 1979), књиге за лектуру *Читајући Грибоједова* (1998). Поред осталог, био је главни уредник часописа „Руска реч” и члан уредништва часописа „Руски језик у иностранству”. Заслужан је за развој научне школе методике наставе руског језика као страног.

Интересовања професора Костомарова огледају се у веома широкој области различитих дисциплина. То су: функционална стилистика, социолингвистика, култура говора, културологија и лингвокултурологија, лексикологија, методика наставе руског језика као страног, историја руске филологије. У коауторству са Ј. М. Верешчагином дужи низ година проучавао је везе језика и културе. Они су теоријски описали и дефинисали посебан научни правац – *лингвокултурологију*, без које данас није могуће замислити савремену науку о језику и лингводидактику. Ту проблематику су разрадили у својим књигама *Језик и култура*. *Лингвокултурологија у настави руског језика као страног* и

Лингвокултуролошка теорија речи, као и у другим својим самосталним научним публикацијама. Костомаров се бавио и истраживањима развика руског језика у сфери језика масовних медија, која је представио у својим делима *Руски језик на новинским ступцима*, *Језички укуси епохе*, *Наш језик на делу*. Костомаров се такође анагажовао на сагледавању и побољшању места и улоге руског језика међу другим језицима, што је изложио у књизи *Руски језик међу другим језицима света*. У области опште лингвистике и русистике Костомаров је, разрађујући проблеме културе говора, функционалне стилистике и историје руске филологије, своје ставове представио у значајним монографијама: *Култура говора и стил* (1960), *Живот језика* (1984), *Мој геније, мој језик* (1991), *Језички укуси епохе* (1994, 1997), *Живот језика: от Вјатича* (1994) итд.

Име Виталија Костомарова, његова монографска дела и методички приручници одавно су добро познати и доступни српским русистима као изузетна и поуздана научна литература на факултетима филолошког профила у Србији. То се, пре свега, односи на монографије *Језик и култура* и *Лингвокултуролошка теорија речи*, као и на методичке приручнике.

Импозантан је број објављених публикација Виталија Костомарова – монографија, студија, стручних радова, различитих типова уџбеника и других библиографских јединица који прелази 700 наслова.

У области социолингвистике Костомаров је истраживао проблеме места и улоге руског језика у међународним оквирима. Теоријска социолингвистичка проучавања непосредно је повезао са задацима наставе руског језика у иностранству. Резултате тих истраживања Костомаров је изложио у књигама: *Перспективе руског језика у постсовјетском периоду* и *Образовање у земљама – наследницама Совјетског Савеза и руски језик* (објављене на немачком језику 1995. и 1997).

Велику енергију и време посвећивао је припреми научних кадрова у области русистике. Под његовим руководством одбрањено је више десетина кандидатских и докторских дисертација. Био је организатор и руководиоца истраживачких тимова за избор и примену ефикасних метода наставе руског језика и књижевности у школској настави. Један је од оснивача новог научног правца – лингвокултуролошких студија, које комбинују усвајање страног језика и културе. Костомаров је веома успешно повезивао школске и универзитетске наставнике руског језика, који су га с радошћу дочекивали на водећим универзитетима и институтима не само у Русији него и у свету. Његова лингвистичка истраживања константно и органски су повезивана с потребама наставне праксе на свим нивоима наставе. Од посебног је значаја плодотворна научна и педагошка активност Костомарова на популаризацији руског језика у иностранству. Учесник је и организатор различитих међународних сусрета наставника руског језика како у Русији, тако и у иностранству. Може се рећи да је професор Костомаров био прави амбасадор руског језика, ангажован на подизању његовог статуса и угледа у свету. Све то потврђује колику је енергију и ентузијазам улагао у свој научни, педагошки и организациони рад читавог свог радног века, који се протегао на готово невероватних 67 година! Заправо, он је активно радио до последњих дана свога живота.

Ректор Института „А. С. Пушкин” Маргарита Русецка, поводом смрти В. Г. Костомарова, поред осталог истиче: „Отишао је Виталиј Григорјевич, а заједно с њим и цела епоха (...), епоха формирања система изучавања и напретка руског језика као страног (...), изузетан научник, мудри пријатељ и учитељ. Сада је на нама велика одговорност да наставимо његово дело. Тек нам предстоји да схватимо кога смо изгубили” (материјали сајта Института „А. С. Пушкина”, агенције ТАСС, портала «Грамота.ру»).

Професор Костомаров је лауреат бројних награда и признања, међу којима су: награда Владе РФ у области образовања за језичко-педагошку студију о функционисању руског језика у масовним медијима (2011), награда председника РФ за образовање, за учешће у циклусу научних истраживања у области образовних и методичких достигнућа на тему „Социокултурни, језички и дидактички аспекти обезбеђивања интеркултурне комуникације у процесу наставе руског као страног језика” (2001), затим државних награда: ордена „Знак поштовања” (1969), „Пријатељства међу народима” (1980), медаље „За самопрегоран рад у Великом отаџбинском рату 1941–1945” (1970), звања „Заслужни научни радник РФ” (1995), медаље „Ветеран рада” (1989), „У знак сећања на 850. годишњицу Москве” (1997), затим медаље Монголије (1973), Бугарске (1978, 1982) итд. Биран је за почасног доктора страних универзитета – Хумболтовог (Немачка), Јана Амоса Коменског (Словачка), Ј. Панонијуса (Мађарска), Мидлбри Колеџа (САД), универзитета у Шангају и Харбину (детаљније видети на: Информациони интернет-портал < //portal@gramota.ru 2000-2021/).

Међу најзначајнијим научним делима професора Костомарова издвајају се она која је објавио у коауторству с Јевгенијем Верешчагином, чиме су обележили једну епоху руске филологије и лингвистике. Међу њима су значајне монографије *Језик и култура. Лингвокултурологија у настави руског језика као страног* и *Лингвокултуролошка теорија речи*. Овом приликом осврнућемо се укратко на њих, као и на још нека ауторска и коауторска дела Костомарова.

Књига *Језик и култура. Лингвокултурологија у настави руског језика као страног. Методички приручник* (1990) изузетно је вредно монографско дело Верешчагина и Костомарова у којем су сумирали своја истраживања дуга скоро четрдесет година. Први пут је у овој књизи из лингвистичког угла на свеобухватан и свестран начин изложен централни проблем – однос између језика и културе. Ова филолошка студија омогућава потпунију објективизацију националне културе кроз језик, текстова различитих стилова, регистравање специфичности семантике језика и функционисања дате културне заједнице. Обрађена је широка и комплексна лингвокултуролошка проблематика, као и низ општелингвистичких проблема, посебно проблеми семантике, углавном на материјалима руског језика. У предговору књизи аутори скрећу пажњу да је термин „лингвокултурологија” („лингвострановедение”) у оптицају готово 20 година. Први пут је употребљен у њиховој заједничкој књизи *Лингвистичка проблематика културологије у настави руског језика као страног* (1971), која је одиграла значајну улогу у популаризацији лингвокултурологије и у процесу отварања курса предавања овог предмета на студијама за филологе (в. Верешчагин, Костомаров 1990: 3).

Структуру књиге *Језик и култура* чини седам делова, односно тематских области: I. Теоријске основе лингвокултурологије; II. Номинативне језичке јединице као носиоци и извори национално-културне информације; III. Текст у лингвокултуролошком разматрању, IV. Релационе језичке јединице као носиоци и извори национално-културне информације; V. Лингвокултуролошко значење невербалних језика; VI. Лингвокултуролошка визуелна очигледност; VII. Књижевност и друге врсте уметности у лингвокултуролошком разматрању.

У књизи су приказани и конкретни, најефикаснији методи и поступци који омогућавају да се у процесу наставе руског језика као страног ученици упознају с културом земље чији се језик учи. „Док савладава језик, човек истовремено понире у нову националну културу, добија огромно духовно богатство, ускладиштено у језику који се изучава. Конкретно, страни ученик или студент, учећи руски језик добија реалну и изузетну прилику да се придружи руској националној култури и историји, савременом животу руског народа (...). Формирање језичког и културног концепта неодвојиво је од активности Међународне асоцијације наставника руског језика и књижевности (МАПРЈАЛ) и Института за руски језик „А. С. Пушкин”. У монографији се студиозно разматрају два круга проблема: филолошки (углавном лингвистички) и лингводидактички (методички). Предмет првог круга лингвистичких и културолошких студија је анализа језика (у нашем случају руског) како би се у њему идентификовала национална културна семантика” (Верешчагин, Костомаров 1990: 4–5, 7). У својим теоријским разматрањима аутори дају краћи осврт на културу као појам. „У научном смислу *културом* се назива укупност резултата и процеса било које друштвене активности човека у односу на целокупност спољашњих услова који не зависе од човека (...). У друштвеним наукама култура се увек посматра из аспекта материјалних и духовних вредности (...). Материјална култура је скуп материјалних, видљивих дела људског рада, створених како у претходним генерацијама, тако и насталих у данашње време. Духовна култура је стварање, дистрибуција и потрошња духовних вредности; то је један процес стварања и развоја свег духовног богатства друштва (...). Културне вредности се не „троше”, не старе, већ непрекидно умножавају духовно богатство друштва” (Верешчагин, Костомаров 1990: 23–24). Аутори подвлаче да је лингвокултурологија, без сумње, један од кључних аспеката наставе страног језика, дајући своју дефиницију овог појма, односно нове научне дисциплине. „У настави језика потребно је утрошити време и енергију на савладавање не само плана изражавања одређене језичке појаве него и плана садржаја, односно потребно је у мислима ученика развити осећај да нови предмети и појаве немају аналогију ни у матичној култури, нити у матерњем језику (...). Раније смо истакли да је ова академска дисциплина сложена: има места за историју, књижевну критику, географију, економију, историју уметности итд (...).

Лингвокултурологија је аспект наставе руског језика као страног у којем се, ради обезбеђивања комуникативности наставе и решавања општеобразовних и хуманистичких задатака, остварује кумулативна функција језика и спроводи акултурација, при чему методика наставе има филолошку природу – упознавање се врши посредством руског језика и у процесу његовог учења” (Верешчагин, Костомаров 1990: 34, 36).

У посебним одељцима књиге аутори аналитички и аргументовано, са бројним илустративним примерима који се могу лако применити у настави језика, образлажу своје теоријске ставове о многим актуелним језичким питањима и темама. Разматрају се, поред осталих, следећа питања: национално-културна семантика руске фразеологије и афоризама, улога лексичког фона у комуникацији, лингвокултуролошка семантизација фона, чему је посвећен други део књиге. Лексички фон се дефинише као „термин који је изведеница од (синтагме – наша прим. В.Р.) ’фонских знања‘ (тј. знања која су потенцијално присутна у свести човека и дате друштвене заједнице којој он припада), а јасно истиче суштину ствари: знања о којима је реч чувају се у свести човека, па самим тим и колектива, мада њихова актуелизација зависи од потреба за њима, с тим што се не одвија истовремено, већ наизменично” (Верешчагин, Костомаров 1990: 43). Пажња је посвећена и избору, структурирању и компресији наставних текстова, руском соматском језику и језику свакодневне комуникације, визуелним наставним средствима, лингвокултуролошком потенцијалу књижевних дела итд.

Како су аутори и у наслову назначили, ова књига је по својој концепцији, садржајима и жанру својеврсни методички приручник, намењен, у првом реду, наставницима руског језика као страног и студентима филолозима. Иако су од њеног 4. измењеног и допуњеног издања протекле три деценије, она је и данас у много чему актуелна, поуздана је литература сваком наставнику, студенту и истраживачу.

Друга, изузетно значајна заједничка монографија Верешчагина и Костомарова *Лингвокултуролошка теорија речи* (1980) такође је плод њихових вишегодишњих истраживања и размишљања. У овој студији излаже се оригинална семантичка концепција. Структуру књиге чине три главна дела: Први део – „Лингвокултуролошка лексикологија“, са 13 посебних поглавља; Други део – „Лингвокултуролошка лексикографија“, са четири посебна поглавља; Трећи део – „Из историје концепције речи као извора знања“, а чине га три посебне теме везане за теоријске основе семантике речи. На семантичком нивоу различити лексички слојеви свестрано су описани, пре свега, са лингвокултуролошког аспекта. У овој књизи посебна пажња је посвећена лексичком фону и његовим карактеристикама. Појам је јасно дефинисан и шире описан. Аутори су на обимном материјалу из различитих језика, посебно из руског језика, истраживали процесе акумулирања лексичких информација о реалној стварности, улогу лексике у комуникацији, као и начине привлачења ученика и студената, који изучавају страни језик, за страну културу. Ми ћемо се само укратко задржати на првом, кључном делу књиге – *Лингвокултуролошка лексикологија*. Овде су аутори изложили резултате својих темељних лингвистичких и лингводидактичких истраживања, али су указали и на перспективу даљих проучавања ове области. У саставу овог дела нарочито су занимљиви одељци „Лексички фон и Начини објективизације лексичког фона“. Већ у предговору књизи аутори истичу да је „предмет нашег описа тзв. л е к с и ч к и ф о н – мало изучена компонента семантике речи, иначе, сама по себи доста сложена и вишеаспектна” (Верешчагин, Костомаров 1980: 5). Затим даље, у 2. поглављу, овај појам дефинишу на следећи начин: „Лексички фон су (узети заједно) они непојмовни семантички делови који улазе у семему, али не учествују у класификовању

људских активности посредством језика (...). Те непојмовне делове који улазе у лексички фон од сада ћемо именовати према њиховој припадности – фонским семантичким деловима“ (Верешчагин, Костомаров 1980: 26).

У лингвистици је познато да су речи једног језика „чувари“ разноврсних информација, и да садржај информације сваке лексичке јединице има два нивоа: појмовни и непојмовни. Први, појмовни, ниво садржи најважније и најбитније информације о конкретном предмету, који су „одговорни за његово именовање. Други, непојмовни, ниво садржи допунске информације о предмету. Управо такве информације одражавају екстралингвистичке чињенице које се називају фонским. Поред више познатих функција језика – комуникативне, гносеолошке, кумулативне, дискурзивне и др., аутори су посебно обрадили кумулативну (акумулативну) функцију језика, истичући њене главне карактеристике.

„Кумулативна функција језика је одраз, функција скупљања колективног искуства, његовог преношења на нове генерације. То је фиксација и очување у језичким јединицама информација о стварности (...). Кумулативну функцију у првом реду обезбеђују структурне језичке јединице – лексика, фразеологија и језичка афористика. Књига је посвећена управо тој, кумулативној функцији језика, њеној природи, и што је најважније, њеној улози у преношењу нових знања човеку (...). Језик је друштвени феномен и у својој социјалној равни делује као чувар информација о свету, карактеристичних за читав колектив говорника, за читаву етнолингвистичку, културнојезичку заједницу“ (Верешчагин, Костомаров 1980: 7).

Аутори такође издвајају три кључне језичке јединице лексичког нивоа којима су и посветили ову студију. То су реч, фразеологизам и афоризам, јер управо оне „имају способност акумулирања ванјезичке информације и у чијој се семантици може издвојити област која се назива лексички фон“ (Верешчагин, Костомаров 1980: 303). У настави страног језика од посебног је значаја та чињеница, јер његово изучавање увек иде паралелно са упознавањем и разумевањем националне културе земље и народа чији се језик учи, како би се норме датог језика истовремено усвајале с нормама стране културе.

Књига *Лингвокултуролошка теорија речи* која је дуже време у употреби, и данас може бити од велике користи не само лингвистима широког профила него и лексиколозима и лексикографима, и посебно лингводидактичарима и онима који се баве семантиком и социологијом језика и говора.

Професор Костомаров је, као аутор и коаутор наведених дела и других монографија и студија, отворио пут и широку перспективу даљим проучавањима односа језика и културе, односно лингвокултурологије као научне и наставне дисциплине. То се, заправо, и догодило и догађа у наше време. У претходних 20-30 година о проблемима културологије и лингвокултурологије објављен је читав низ радова, монографија и приручника истакнутих руских аутора, који су умногоме наставили дело професора Костомарова. Међу њима су позната имена – његови савременици или сарадници, као и млађи следбеници: Ј. И. Пасов, Ј. А. Бистрова, Ј. Ј. Прохоров, В. В. Воробјов, Л. И. Харченкова, Л. И. Новикова, Л. В. Кибирева, С. Г. Тер-Минасова. Наравно, бројни су и страни аутори различитих генерација који су се бавили или баве проблеми-

ма лингвокултурологије, укључујући и представнике српске русистичке науке, међу којима су најпознатији Вера Николић, Милосава Стојнић-Царичић, Вучина Раичевић, Милана Радић-Дугоњић и Ксенија Кончаревић.

Студија Костомарова *Наш језик на делу: есеји о савременој руској стилистици* (2005) представља врхунски домет у науци о стилистици. Реч је о језику штампе и других средстава информације. У овој књизи аутор образлаже нову концепцију стилистике која одражава функционисање и стање руског језика крајем XX и почетком XXI века. Интеракција и међусобно прожимање и употреба различитих стилова доводи до њиховог померања у односу на постојеће језичке ресурсе. Предмет проучавања је, такође, груписање текстова који се не описују на основу списка типичних језичких јединица, већ јасним указивањем на правила за њихов избор и структуру. Посебна пажња посвећена је текстовима масовних медија, новом односу писаних и усмених текстова, њиховој књишкој форми и колоквијалности, чак и народном језику у комуникацији, као и употреби невербалних средстава и метода преношења информација. Сведоци смо времена глобалних промена у свету које се одражавају и на језик у којем се дешавају различите језичке трансформације, па самим тим и у руском језику. Све је то неминовна последица бројних и моћних масовних медија, интернета итд. Стога Костомаров у овој књизи жели да укаже на очигледну чињеницу да се постепено обликује и нови стил у руском језику. Све то са задатком да се схвати и у датим друштвеним условима стилистика на нов начин системски и структурално уреди, да се нађе водећи принцип стилске диференцијације руског књижевног језика. Аутор наводи обиље најразличитијих илустративних примера из научних монографија, књижевних дела, масовних медија, говорног језика, огласа, реклама итд. Стога је ова књига од несумњиве користи не само лингвистима него и сваком читаоцу који се интересује за руски језик и стил изражавања.

У области методике наставе руског језика професор Костомаров је такође аутор и коаутор методичких приручника или је њихов главни уредник. Међу таквима је *Методички приручник за наставнике руског као страног језика* (1984), написан у коауторству са О. Д. Митрофановом. Овај приручник намењен је наставницима почетницима који немају педагошко искуство и почињу да предају руски језик странцима. Аутори на приступачан начин излажу опште карактеристике руског као страног језика, дају основна методичка упутства и сугестије везане за процес наставе. Посебна пажња посвећује се функционалном приступу при избору наставног материјала, начинима његове ситуативно-тематске презентације и обраде. Наравно, издвајају се и поглавља о методама усвајања појединих језичких аспеката и говорних делатности.

Други заједнички методички приручник Костомарова и Митрофанове је *Методика наставе руског језика као страног* (1990). У овој књизи дат је кратак уводни теоријски преглед главних карактеристика процеса наставе страног језика: циљева и задатака наставе, комуникативних садржаја и потреба ученика, начина моделирања садржаја наставе. Обрађени су и главни дидактички принципи и методи наставе руског језика као страног. Посебно се обрађује прагматични, односно комуникативни аспект наставе и формирање комуникативне компетенције ученика, као и улога учбеника у настави.

Монографија Верешчагина и Костомарова *Језик и култура. Три лингвокултуролошке концепције: лексичког фона, тактике говорног понашања и сапиентеме* (2005) повезана је с раније објављеном под истим иницијалним насловом *Језик и култура*, али је тематски, садржајно и проблемски знатно обимнија. У њој је свеобухватно изложено целовито лингвистичко схватање односа између језика и културе. Предложени филолошки инструментариј омогућава истинску објективизацију националне културе кроз језик и текстове, схватање специфичности семантике језика из аспекта генезе и функционисања културе. У књизи се широко разматра низ питања везаних за језик који је носилац и богати извор национално-културних информација, затим за лексички појам, међујезичку (без) еквивалентност, лексички фон итд. Поједини одељци монографије заснивају се на методи откривања значења речи. Прво се открива семантика позадине лексема, а затим тактике говорног понашања у усменој и писменој комуникацији. Аутори су на нов начин приступили разради многих традиционалних тема, али су отворили и пут даљим научним истраживањима, пледирајући на континуирану верификацију теорије у пракси. У трећем делу монографије посебан одељак на оригиналан начин обрађује концепт *сапиентеме* (делимично метафизичке) спекулације, која нам, према ауторима, омогућава да истражимо „место сусрета” априорних (невербалних) и а постериори (вербалних) искустава. Ова монографија је намењена широком кругу стручњака – филолозима, лингвистима, теоретичарима књижевности, филозофима, етнографима, културолозима, теолозима, наставницима руског као страног и других страних језика, и свима онима који се интересују за језик и културу.

Верешчагин и Костомаров сматрају да су резултати лингвокултуролошких истраживања посебно важни за израду уџбеника и приручника страног језика, о чему пишу у својој студији „*О лингвокултуролошком аспекту уџбеника. Садржај и структура уџбеника руског језика као страног*” (Вершчагин, Костомаров 1981: 154–170). Поред осталог, они истичу да „у процесу израде национално оријентисанх уџбеника општедидактички захтеви вођења рачуна о адресату лингводидактички се преламају у препорукама за ослањање и на матерњи језик аудиторијума (...). Вођење рачуна о националној култури подједнако доприноси настајању лингвокултуролошког трансфера и спречава лингвокултуролошку интерференцију (...). Практично искуство показује да презентација чињеница домаће културе, на фону аналогног или блиског факта културе земље ученика, доводи до повећања заинтересованости аудиторијума, услед чега се материјал усваја дубље и трајније” (Верешчагин, Костомаров 1981: 159–161). Аутори скрећу пажњу и на веома важан избор наставних текстова, пре свега, уџбеничких. Они уверљиво констатују да је „водећи, суштински и највиши критеријум оцене садржајног плана наставних текстова, њихова образовна и методичка сврсисходност” (Верешчагин, Костомаров 1981: 117–118). При избору текстова посебну пажњу треба обратити на књижевне текстове, јер су они богати извор лингвокултуролошких и културолошких информација. Такође се баве и двојезичком дидактичком (школском) лексикографијом, која је иначе захтеван и осетљив посао. У двојезичким дидактичким речницима презентују се одабрани, дозирани језички и културни садржаји, а обрада сваке одреднице фактички представља мало конфронта-

тивно истраживање на лингвистичком и културолошком плану, чија дубина зависи од обима и намене речника.

И новија монографија професора Костомарова *Језик тренутка. Појам исправности* (2014) такође заокупља наш пажњу. У овој монографији је представљено гледиште аутора на један од кључних појмова језика – појам правилности језичког изражавања. Анализирају се процеси који се дешавају у савременом руском језику, међу којима су најважнији: приближавање његовог усменог и писменог вида изражавања који настају под утицајем модерних комуникацијских мрежа. Описани су механизми измене језичке норме и утицај друштва и друштвених промена на језик. Књига је намењена лингвистима, наставницима руског језика и студентима факултета друштвених наука.

Научно дело Виталија Костомарова учинило га је једним од најугледнијих међународно признатих стручњака у разним областима филологије, лингвистике, лингвокултурологије, лингводидактике и савремене русистике. Захваљујући резултатима својих истраживања, изузетним монографијама и другим значајним радовима Костомаров је заувек оставио траг у историји руске филолошке науке. О личности Костомарова изречено је много лепих и похвалних речи његових колега професора и академика, сарадника и бивших ученика, међу којима су и ове речи. „Најблиставији човек с великом грађанском одговорношћу, сјајан филолог, изванредан научник, талентовани наставник и миљеник својих ученика, изврстан организатор, у прошлости један од председника Академије, заувек ће остати део непроцењивог богатства домаће науке и образовања!” – писао је о Костомарову председник Руске академије образовања (РАО), академик Јуриј Петрович Зинченко. Улога професора Костомарова у популаризацији и добром статусу руског језика у свету је без преувеличавања – огромна. О томе сведочи његова укупна научна и педагошка делатност.

Виталиј Григорјевич Костомаров је био научник посвећен не само науци и свом педагошком позиву него и људима с којима је радио и сарађивао, тако да је својим делом обележио другу половину XX и прве две деценије XXI века, односно време и епоху у којој је живео и стварао.

Цитирана литература

Верещагин, Евгений М., В. Г. Костомаров. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Методическое руководство. Изд. 4-ое, перераб. и доп. Москва: Русский язык, 1990.

[Vereshchagin, Evgeny M., V. G. Kostomarov. Yazyk i kul'tura. Lingvostranovedeniye v prepodavanii russkogo yazyka kak inostrannogo. Metodicheskoye rukovodstvo. Izd. 4-oye, pererab. i dop. Moskva: Russkiy yazyk, 1990]

Верещагин, Евгений М., В. Г. Костомаров. Язык и культура: Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, речеповеденческих тактик и сапиентемы: монография. Москва-Берлин: Директ-Медиа, 2014.

[Vereshchagin, Evgeny M., V. G. Kostomarov. Yazyk i kul'tura: Tri lingvostranovedcheskiye kontseptsii: leksicheskogo fona, rechepovedencheskikh taktik i sapiyentyemy: monografiya. Moskva-Berlin: Direkt-Media, 2014]

Верещагин, Евгений М., В. Г. Костомаров. Лингвострановедческая теория слова.

Москва: Русский язык, 1980.

[Vereshchagin, Evgeny M., V. G. Kostomarov. *Lingvostranovedcheskaya teoriya slova*. Moskva: Russkiy yazyk, 1980]

Верещагин, Евгений М., В. Г. Костомаров. «О лингвострановедческом аспекте учебника. Содержание и структура учебника русского языка как иностранного». [В:] Сб. Статей. Л. Б. Трушина (сост.). Москва: Русский язык, 1981, 154–170.

[Vereshchagin, Evgeny M., V. G. Kostomarov, 1981: *O lingvostranovedčeskom aspekte uchebnika. Soderžanie i struktura uchebnika russkogo yazyka kak inostrannogo*. Sb. statey. L.B.Trushina (sost.). Moskva: Russkiy yazyk, 1981, 154–170]

Костомаров, Виталий Г., О. Д., Митрофанова. Методическое руководство для преподавателей русского языка иностранцам. 3-изд., перераб. и доп. Москва: Русский язык, 1984.

[Kostomarov, Vitaly G., Mitrofanova O. D., *Metodicheskoye rukovodstvo dlya prepodavateley russkogo yazyka inostrantsam*. 3-izd., perab. i dop. Moskva, Russkiy yazyk, 1984]

Костомаров, Виталий Г. Наш язык в действии: Очерки современной русской стилистики. Москва: Гардарики, 2005.

[Kostomarov, Vitaliy G. *Nash iazyk v deystvii: Ocherki sovremennoy russkoj stilistiki*. Moskva: Gardariki, 2005.]

Костомаров, Виталий Г. Язык текущего момента. Понятие правильности. М: Златоуст, 2014.

[Kostomarov, Vitaliy G. *Iazyk tekushchego momenta. Poniatie pravil'nosti*. M: Zlatoust, 2014.]

Митрофанова, Ольга Д., В. Г. Костомаров и др. Методика преподавания русского языка как иностранного. Москва: Русский язык, 1990.

[Mitrofanova, Ol'ga D., V. G. Kostomarov i dr. *Metodika prepodavaniya russkogo iazyka kak inostrannogo*. Moskva: Russkiy iazyk, 1990.]

Щукин, Анатолий Н. Лингводидактический энциклопедический словарь. Москва: Астрель, Хранитель, 2008.

[Shchukin, Anatolii N. *Lingvodidakticheskiy entsiklopedicheskiy slovar'*. Moskva: Astrel', Khranitel', 2008.]

<<http://pushkin.institute/institut/rektorat/prezident.php>> 1.12.2021.

<<https://tass.ru/encyclopedia/person/kostomarov-vitaliy-grigorevich>> 1.12.2021.

<https://aif.ru/society/people/ushel_iz_zhizni_prezident_instituta_pushkina_vitaliy_kostomarov> 1.12.2021.

<<http://www.gramota.ru>> 1.12.2021.

Вучина Раичевич

ВИТАЛИЙ ГРИГОРЬЕВИЧ КОСТОМАРОВ – СЛУЖЕНИЕ НАУКЕ
И ПЕДАГОГИЧЕСКОМУ ПРИЗВАНИЮ
(в память о первой годовщине смерти)

Резюме

Предлагаемая работа посвящена Виталию Григорьевичу Костомарову по случаю годовщины его смерти. Костомаров был выдающимся российским ученым с мировым именем в различных областях филологии, лингвокультурологии, лингводидактики, стилистики, культуры речи и современной русистики.

В статье дается краткий обзор научно-педагогической деятельности Костомарова, его важнейших монографий и их основные характеристики.

Ключевые слова: Виталий Костомаров, филология, стилистика, язык и культура, лингвострановедение, лингводидактика.